

XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs'ta Çekirge İstilasına Karşı Alınan Tedbirler

OKTAY KIZILKAYA* & TOLGA AKAY**

Öz: Kıbrıs Adası'nda tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen çekirge istilası çok sık yaşanmaktaydı. Tarihi kayıtlarda tam tarih verilmeden, XIII-XIV. yüzyılda ilk çekirge istilasının yaşandığı, o dönemden itibaren XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Çekirge istilasına karşı bahsi geçen yüzyıllardan, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Kıbrıs Adası'nda egemen olan devletler, çekirgeye karşı tedbirler almıştır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, adadaki Osmanlı idaresi, çekirge istilasına kesin bir şekilde çözüm bulmak için bir dizi tedbirler almıştır. Bu tedbirler belirli bir plan çerçevesinde, taviz verilmeden uygulanmış ve başarı sağlanmıştır. Ancak çekirge istilasına karşı kazanılan başarının sonraki yıllarda yok olmaması için adadaki Osmanlı idarecileri uyandırılmıştır. Çünkü çekirge, çok çabuk üreyerek çoğalan bir canlı olup, adada çok küçük bir kısmının bile canlı kalması sonraki birkaç yıl içinde adayı yeniden istila edebilmekteydi.

Bu çalışmada, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı yönetiminin Kıbrıs Adası'nda çekirge istilasına karşı aldığı tedbirlerin uygulanması, karşılaşılan zorluklar ve mücadelenin sonucu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Adası, Kıbrıs Ahalisi, Çekirge İstilasına, Osmanlı İdaresi, Tedbirler,

* Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
ok1taykizilkaya@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
tolga_z@hotmail.com

Measures Taken Against the Grasshopper Invasion in Cyprus in the Second Half of the 19th Century

Abstract: Although its origins are not known, grasshopper invasions were a frequent occurrence in the Island of Cyprus. It is understood from historical records, which do not give a specific date that the first grasshopper invasion took place in the island in the 13th to 14th centuries and that it continued until the second half of the 19th century. The powers which ruled in the Island of Cyprus in this time period had to take measures against grasshoppers.

In the second half of the 19th century, the Ottoman administration in the island took a series of measures to find an absolute solution against grasshopper invasions. These measures were uncompromisingly implemented according to a plan and became successful. However, the Ottoman Governors in the island were warned in order to ensure that the victory achieved against the grasshopper invasion is not wasted because grasshoppers reproduce very rapidly and, therefore, survival of even a small part of them could mean a new invasion of the island within a few years.

The current study analyses the implementation of the measures taken by the Ottoman administration against the grasshopper invasion in the Island of Cyprus in the second half of the 19th century, the difficulties experienced and the result of the struggle.

Keywords: Island of Cyprus, Inhabitants of Cyprus, Grasshopper Invasion, Ottoman Administration, Measures

Giriş

Akdeniz'in doğusunda yer alan Kıbrıs, Afrika kıtası ve Arap coğrafyası ile Anadolu yarımadasında meydana gelen siyasi, askeri ve ekonomik gelişmelerden etkilenen, stratejik bir konumda bulunmaktadır¹. Tarihi süreçte birçok devletin hâkimiyetinde kalmış olan Kıbrıs, 1570 yılında Lala Mustafa Paşa komutasındaki altmış bin askerden oluşan bir ordunun adayı fethi ile Türk egemenliğine girmiştir. Osmanlı hâkimiyeti adada üç yüz sekiz yıl sürmüştür. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilmiştir. Rusya savaş neticesinde, Osmanlı ülkesinden ele geçirdiği topraklar üzerinden Akdeniz'e çıkmaya biraz daha yaklaşmıştır. Bu durum, İngiltere'nin çıkarları ile çatışmaktaydı. Bundan dolayı İngiltere, gelecekte Osmanlı topraklarına muhtemel Rus saldırılarına erken müdahale etmek bahanesini ileri sürerek, bir kira sözleşmesi ile adaya asker yerleştirmiştir. Bu sözleşme ile ada, Osmanlı Devleti'nin egemenlik hakkı baki kalmak üzere, 92.800 lira yıllık vergi vermek şartıyla İngilizler tarafından idare edilecekti. Bu durum adanın gayri resmi olarak İngiliz yönetimine girmesi anlamına gelmekteydi. Adanın hukuki statüsü, 1914 yılına kadar bu şekilde devam etmiş, 1914'te İngilizler adayı tamamen ilhak etmişlerdir². Görünüşte, Osmanlı hâkimiyetinde olan Kıbrıs'ta, kira sözleşmesinden sonra İngiltere'nin hükmü geçmeye başlamıştır. İngiltere'nin adaya yerleşmesi, her ne kadar Rus tehdidine karşı Osmanlı Devleti'ne yardım olarak gösterilse de İngiltere, sonuç olarak sömürgelerine giden önemli geçiş yollarının güvenliğini kontrol altına almak için uyguladığı stratejiye Kıbrıs Adası'nı da eklemiştir³.

¹ M. Sami Denker, Kıbrıs Sorunu, TÜRKAR Yayını, 2001, s. 23.

² Besim Darkot, "Kıbrıs", Maddesi, MEB İslam Ansiklopedisi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir 1997, C: 6, s. 672-676; Ayrıca Bkz. Ali Satan, "Yeni İngiliz belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S: 6, (2004), s. 55-56; Nuri Çevikel, Kıbrıs, Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878), 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 71.

³ Satan, "Yeni İngiliz belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", s. 57-58.

XIX. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar Kıbrıs Adası'nda Çekirge İle Mücadele

Kıbrıs halkı, 1878'de İngiliz hâkimiyetine geçene kadar siyasi ve askeri olumsuzlukların yanında doğal afetlerle de mücadele etmiştir. Bu afetlerin başında da çekirge istilası gelmektedir. Çekirge istilası, XIX. yüzyılın sonlarına kadar adanın ahalisini ve idarecilerini meşgul eden en büyük felaket olarak görülmüştür. Bu nedenle, çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. Önlem alınmadığı veya çekirge ile mücadelede daha sonraki yıllarda rehavete kapıldıklarında çekirge sürüleri tarım alanlarını mahvetmekte, insanların ihtiyaç duyduğu temel besin maddelerinde kıtlığa neden olmaktaydı.

Osmanlı Devleti, genel olarak çekirge istilalarına karşı deneyimsiz olup, dışarıdan teknik yardıma başvurmuştur. Bu girişimlerin yanında, çekirge istilası karşısında çaresiz kalan Anadolu halkı, çekirgeleri din adamları ve kadıya şikâyet etmişlerdir. 1787 yılında yaşanan çekirge istilası, halkı o derece bıktırmıştır ki, halkın şikâyeti üzerine kadı bir emirname yayınlamıştır. Emirnamede: *"Ey adı çekirge olan kuşlar. Siz ki Allah'ın(C.C.) nebatâtını yemek suretiyle zararlı olmaktadır. Halk sizlerden şikâyetçi olduğu için bu mektup gönderildi. Aklınızı başınıza toplayıp bir daha böyle zararlar yapmayınız; yaparsanız sizi Allaha havale ederim"*⁴, ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla halk ve devlet, çekirge istilasına karşı suça meyilli insanların doğru yola getirilmesinde kullanılan manevi ve dini terbiye yöntemini de denemiştir. Bu durum, çekirge istilası karşısında çaresizliğin bir göstergesiydi. Bununla birlikte, çekirge istilasına karşı, çekirge şeyhleri adlandırılan görevliler atanarak, çekirge ile etkili şekilde mücadele etmeye çalışılmıştır. Çekirge şeyhlerinin öncelikli görevi, çekirge ile beslenen bir kuş türü olan sığırcık kuşlarını

⁴ Sevilay Özer, Anadolu'da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkileri (1914-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 6.

yetiştirmek ve çekirge istilasının yaşandığı yerlere nakil ile mücadeleye katkı sunmaktı⁵.

Kıbrıs özelinde, adaya musallat olan çekirgenin, çöl çekirgesi olarak adlandırılan bir türü olduğu anlaşılmaktadır⁶. Afrika kıtasına yakın olması nedeniyle Kıbrıs Adası'nda aralıklarla bazen de birkaç yıl aralıksız süren çekirge istilası yaşanmaktaydı. Adaya musallat olan çekirge sürüleri, Kıbrıs'ın sosyo-ekonomik yapısını olumsuz etkileyecek derecede etkili olup, kıtlığa yol açmakta ve ada nüfusunun Anadolu ve Suriye taraflarına göç etmesine neden olmaktaydı⁷.

Kıbrıs Adası'nda çekirge istilasının ilk ne zaman yaşandığı tam olarak bilinmese de, adada çekirge istilası hakkında bilgi veren ilk kaynak, Kıbrıslı Leontios Machaeras'tır. Machaeras, çekirgelerin Kıbrıs'a ilk defa 1351'de musallat olduğunu kaydeder. 1351 yılındaki çekirge istilası ve diğer istilalar adada gerçekten derin izler bırakmış olmalı ki, o dönemde yaşamış diğer yazarlar da çekirge istilalarına eserlerinde yer vermişlerdir⁸. Floransa Villani kroniklerinde de çekirge sürülerinin 1354 yılında Kuzey Afrika'yı, 1355 senesinde de Kıbrıs adasını istila ettiği ve adada yeşil olan her şeyi tükettikleri geçmektedir. Bu çekirge istilası nedeniyle, çok sayıda insan adayı saran koku ve hastalıktan ölmüştür. Bu olumsuz durum üzerine, sınıf ayrımı gözetilmeksizin adanın tüm ahalisi, çekirge istilasına karşı seferber olmuştur. Bu seferberliğe rağmen çekirge sürülerinin

⁵ Mehmet Erler, *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık Olayları 1800-1880*, Libra Yayınları, İstanbul 2010, s. 90.

⁶ Çöl çekirgesi, Afrika ve Güneybatı Asya'da subtropikal iklim şartlarının uygun olduğu bölgelerde görülen bir çekirge olup, her yıl bulunduğu bölgelerin dışına yayılarak, büyük tahribatlara neden olan bir çekirge türüdür. Ertaç Tutkun, "Çöl Çekirgesi Erginlerinin Olgunluk Öncesi Dönem Sonlarında Düşük Sıcaklıklara Karşı Olan Dayanıklılığı Üzerinde Araştırmalar", *Bitki Koruma Bülteni*, 13/4, (1974), s. 181.

⁷ Ahmet Atasoy, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", *MKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 8, S: 15, (2011), s. 33, 43.

⁸ Ronald Jennings, "The Locust Problem In Cyprus", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, Universty of London*, 51/2, (1988), p. 279.

adaya verdiği ağır zarar sonucu birkaç yıl adada ekili arazilerden hiç ürün alınmamıştır.

Yine, Kıbrıs adasında çekirge istilasının ilk ne zaman yaşandığı konusunda, XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait bir Osmanlı arşiv belgesinde, tam tarih verilmeden; "...yedi-sekiz yüz seneden beri Kıbrıs adasını istila ve çeşitli mahsulleri tamamen mahveden çekirgenin, alınan tedbirlerle ve uygulamalarla memleketten temizlenmesi..."⁹ ifadesi geçmektedir. Belgeden, adada zaman zaman yaşanan ve birkaç yıl süren çekirge istilalarının altı-yedi yüz yıl önce yani, XIII. ve XIV. yüzyıllardan beri yaşanmakta olduğu teyit edilmektedir.

Ada, 1409'da yeni bir çekirge istilasına uğramış, çekirge sürüleri ağaçlarda yeşil yaprak bırakmayacak derecede her şeyi tüketmiştir. Çekirge istilasını 1409 yılı ile sınırlı kalmamış, 1410, 1411 yıllarında da devam etmiş ancak 1412 yılında, önceki yıllara nazaran azaldığı görülmüştür¹⁰. 1409-1412 arasında portakal ve üzüm bahçeleri ile şeker kamışı tarlaları çekirgeler tarafından tamamen mahvedilmiştir. Yaşanan çekirge istilasını neticesinde ada, çıplak ağaçlardan oluşan bir viraneyeye dönmüştür¹¹.

Bu süreçte, çekirge sürülerinin adaya verdiği büyük zarar ve insan yaşamının devamının mümkün olmayacak şekilde ağır tahribatlara uğramasına rağmen çekirgelerin itlaf edilmesine halktan karşı çıkanlarda olmuştur. Adadaki bazı köylü ve din adamları çekirgelerin öldürülmesini günah sayarak, karşı çıkmışlardır¹². Dolayısıyla Müslüman olsun Hristiyan olsun, maruz kalınan zararlara rağmen çekirgelerin itlafına engel olmaya çalışan zümreler farklı zamanlarda benzer argümanlarla ortaya çıkmışlardır.

⁹BOA. İ.DH, (İrâde-i Dâhiliye), 606/42221-1, (19 Kanun-ı evvel 1285 / 31 Aralık 1869)

¹⁰Jennings, The Locust Problem in Cyprus, p. 280.

¹¹Jennings, The Locust Problem in Cyprus, pp. 281-282.

¹²Jennings, The Locust Problem in Cyprus, p. 284.

1571'de tamamlanan Osmanlı harekâtı neticesinde, Kıbrıs adasına hâkim olan Osmanlı Devleti döneminde de çekirge istilaları meydana gelmiştir. Örnek vermek gerekirse, 1577'da Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs valisi, çekirge istilasının önüne geçmek için adadaki her bir köylüyü, birer çuval çekirge yumurtası toplamakla yükümlü tutan bir emir yayınlamıştır¹³.

Kıbrıs'ın Osmanlı idaresi altında bulunduğu dönemde adayı ziyaret eden gezginler, çekirge istilası hakkında bilgi vermemektedirler. Ancak çekirge istilalarının daha sonraki dönemlerde devam ettiği anlaşılmaktadır. 1700'lü yıllarda adadaki Osmanlı idarecileri, kadın ve çocuklar dâhil olmak üzere, ayırım yapmaksızın bütün köylüleri çekirge ile mücadelede yükümlü tutmuşlardır. Bu dönemde çekirge yumurtaları toplanmış ve yakılmıştır. Fakat bu mücadelede her zaman günah işleme korkusu ön planda olmuştur¹⁴.

Zaman zaman ortaya çıkan çekirge istilaları, ekili tarım arazilerini, otlakları ve ağaçları harap etmekte, insan ve hayvanları gıda ve yem ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma düşürmekteydi. Müslim ve gayrimüslim ahalinin, XIX. yüzyıla kadar en çok şikâyet ettikleri konuların başında çekirge istilası gelmekteydi. Bahsi geçen yüzyılın ikinci yarısında adada mutasarrıflık yapmış olan Ziya Paşa ve Mehmet Paşa'nın bu duruma çare bulma girişimlerine şahit olunmaktadır. Bu çarelerin biri de bez tuzak olarak adlandırılan tuzaklarla, çekirge istilasının önüne geçmeye çalışmak olmuştur¹⁵.

Çekirge istilaları, bahsi geçen dönemde sadece Kıbrıs'la sınırlı olmayıp, Osmanlı ülkesinin hemen hemen her yerinde birkaç yıl aralıklarla yaşanmakta ve şikâyetlere sebep olmaktadır. Anadolu'da yoğun olarak Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini tehdit etmekte; İzmir, Aydın, Saruhan, Denizli, Menteşe, Karahisar-ı Sahip ve Biga'da yoğunluk gös-

¹³ Jennings, *The Locust Problem in Cyprus*, p. 289.

¹⁴ Jennings, *The Locust Problem in Cyprus*, p. 295.

¹⁵ Kıbrıs, *Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, s. 163.

termekteydi. Bu yerleşim birimlerinde, 1840 yılında başlayan yoğun çekirge istilası 1864 yılına kadar devam etmiş, daha sonra azalmış ise de 1884'te tekrar ortaya çıkıca alınan tedbirlerle ortadan kaldırılmıştır¹⁶.

XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs Adası'nda Çekirge İstilasına Karşı Mücadele

XIX. yüzyıla gelindiğinde Kıbrıs'ta çekirge sorunu hala devam etmekteydi. Bu dönemde çekirge ile mücadelede, çekirgenin yumurtlama dönemi, yumurtadan çıkışı yani canlanması ve hangi ayda zarar vereceği vb. konularda önemli deneyimler kazanılmıştır. Çekirgenin itlafında tedbirlerin Mart ayına kadar alınması gerekmektedir. Çünkü çekirgeler Şubat ayından itibaren yumurtalarından çıkmaya başlıyorlardı.

XIX. yüzyılın ilk yarısında alınan tedbirler Osmanlı arşiv belgesine yansımıştır. Buna göre; Bahr-i Sefid Vilayeti (Akdeniz Adaları) Valisi, Kıbrıs muhassıllığı uhdesine verilen Latif Efendi'yi çekirge ile mücadelede görevlendirmiştir. Latif Efendi'nin girişimleriyle, çekirgenin olduğu kazalarda en muteber ve emin olanlardan yeteri kadar nazır, memur, kâtip ve yazıcılar marifetiyle taşsız ve topraksız olmak üzere 505.493,5 kıyye¹⁷ çekirge yumurtası toplanmıştır¹⁸. Zira çekirge ile mücadelede en önemli süreç yumurtadan çıkmadan kanatlanmadan itlaf edilmesiydi. Kıbrıs'a musallat olan çekirge sürüleri, ahali ve devlet tarafından hayatın genelini olumsuz etkileyen bir olarak görülmekteydi. Çekirgenin adaya Afrika'dan geldiği XIII. ve XIV. yüzyıllar göz önüne alınmadığı takdirde, Kıbrıs adasının anakara ile bağlantısı da olmadığından, çekirgesi kendi içinde zuhur et-

¹⁶ Özer, Anadolu'da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkileri (1914-1945), s. 7.

¹⁷ Kıyye diğer adı okka'dır. Okka adlı eski ağırlık ölçüsünün diğer ismi olup, 400 dirhemlik bir ağırlığı ifade ederdi. Günümüz ölçü biriminde, 1.282 gramlık ağırlığa karşılık gelmektedir; Mithad Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lügâtı, (2. Baskı), Enderun Kitapevi, İstanbul 1986, s. 187.

¹⁸ BOA. İ. MVL (İrâde-Meclis-i Vâlâ), 141/3910-3. (9 Safer 1250 / 18 Haziran 1834)

mekteydi. Yani belirtilen yüzyıllarda gelen çekirgeler hariç tutulacak olursa, adaya dışarıdan çekirge sürüsü geldiğine dair bilgiler bulunmamaktadır. Bu nedenle, bir taraftan çekirgenin itlaf ve izalesi diğer yerlerle karşılaştırıldığında burada çok kolaydı. Diğer yandan çekirgelerin ada dışına çıkmamalarından dolayı, çekirgenin tamamen ortadan kaldırılması da o derecede zor idi.

Adanın mevcut şartları ve ahalisinin yetersizliği dikkate alındığında, çekirge ile mücadelede gösterilen gayret neticesinde bazı başarılar elde edilmiştir. Ancak bu mücadelenin devamı getirilmediğinden hâsıl olan başarı bir sonraki sene yok olmaktadır. Birkaç sene üst üste çekirge sürüleri ile mücadele edilmediğinde, çekirge geçmiş senelerle karşılaştırıldığında daha da çoğalmaktaydı. Bir önceki sene yalnız birkaç kazada görülen çekirge, bir süre sonra adanın her tarafını istila edebilmekteydi. Hatta tedbir alınmadığı takdirde adada oturmanın dahi mümkün olamayacağı tahmin olunmaktaydı¹⁹.

Çekirgeyle mücadelede alınan tedbirlere bakıldığında genelde içinde bulunulan sene ile bir sonraki seneyi kurtarmaya yönelik tedbirler olduğu görülür. Bu nedenle çekirge istilasının önüne geçmek için 1861'de devletin gözetiminde, Müslüman ve gayrimüslim ahaliden oluşan bir komisyon kurulmuştur. Ayrıca Kıbrıs Meclisinde ve Kıbrıs'ın Tuzla İskelesi'nde komisyonlar oluşturulmuştur. Bu komisyonlarda yapılan müzakereler sonucu çekirge istilasıyla mücadelede alınması gereken tedbirleri içeren ve on dokuz maddeden oluşan bir rapor (layiha) hazırlanmıştır. Hazırlanan raporda, çekirgenin yumurta dönemi, yumurtalarının canlanması, toplanması ve itlaf edilmesinde devletin ve ahalinin sorumlulukları tespit edilmiştir.

Bu raporda genel ve ayrıntılı olarak, mücadelenin üç aşamalı olarak icrasına karar verilmiştir. Birinci aşamada, çe-

¹⁹ BOA. İ. MVL. 469/21271-3. (18 Cemaziyelevvel 1278 / 21 Kasım 1861)

kirge yumurtalarının toplatılması, ikinci aşamada, toplanamayan çekirgenin Şubat ayı sonunda kanatlanmadan buldukları yerlerin ateşe verilmesi, üçüncü aşamada ise Prusya Devleti'nin Tuzla İskeleyi'nde mukim bulunan konsolos vekili Mösyö Rişar aracılığı ile temin edilecek, muşambalı bez tuzaklar vasıtasıyla çekirgelerin toplanarak itlaf edilmesi kararı alınmıştır²⁰.

Raporda, adada yerleşik bulunan Müslüman, Hıristiyan ve diğer milletlerin buldukları kazalarda, çekirge bulunsun bulunmasın ayırım yapılmaksızın, 15 yaşını doldurmuş ahalisinin her birinin 20 kıyye çekirge yumurtası toplaması zorunlu tutulmuştur. Ahali, Ağustos ayı başından Eylül ayı sonuna kadarki iki aylık süre zarfında hisselerine düşen çekirge yumurtasını toplayıp, hazır etmek ve Ekim ortasından sonuna kadar belirlenecek günlerde, köylerdeki mekteplerde görevli memurlara teslim etmeleri konusunda yükümlü tutulmuştur. Uhdelelerine yüklenen çekirge yumurtası toplama işini zamanında yapmayanların isimleri defterlere yazılarak önce nasihat yoluyla toplayıp getirmeleri istenecek, nasihat kâr etmez ise tekdir edilecek, buna rağmen toplama işini yapmayanların isimleri muhtar, imamlar ve diğer köy ileri gelenleri tarafından kaza müdürüne verilecekti. Çekirge yumurtası toplanmasında muhtar, imam veya diğer sorumluluk sahipleri, görevlerini yerine getirmediği takdirde istifa ettirilecekleri kararı alınmıştır. Kaza müdürlerinin, çekirge yumurtası toplama çalışmasında, bizzat kendileri bütün köylere giderek işin başında bulunmaları ve teftiş etmeleri gerektiği de raporda yer almıştır²¹.

Alınan tedbirlere rağmen çekirge toplama yükümlülüğünden kaçanlar olacağı düşünülerek, çekirgeyle mücadelede işleri takip etmek için bütün köylere zabtiye kolları tayin olunacaktı. Zabtiyeler aracılığı ile ahalinin hissesine düşen yumurtası toplayıp toplamadıkları denetlenecekti. Zabtiyelerin zor kullanma yetkileri bulunmuyordu. Sadece hisselerini toplamayan-

²⁰ BOA. İ. MVL. 469/21271-1.

²¹ BOA. İ. MVL. 469/21271-1.

ları teşvik ve çekirge yumurtası bulunan yerlere, sevk etmekle görevli olacakları vurgulanmıştır²². Her ne kadar zabtîyelerin hiçbir şekilde zor veya şiddet kullanma yetkilerinin olmadığı belirtilse de devletin zabtîyeler aracılığı ile herkesin uhdesine düşen yumurta toplama işini ciddiye aldığı, yükümlü ahalinin de sorumluluğunu ciddiye alması gerektiği hissettirilmekteydi.

Çekirge yumurtaları köylerde kazılacak kuyulara gömülerek imha edilecekti. Toplanan çekirge yumurtalarının tesliminde ve gömülmesinde bazı memurların önceki senelerde rüşvet almak gibi bazı uygunsuzlukların önüne geçmek için memur görevlendirilmesinden kaçınılması istenmiştir. Buna karşılık, çekirge yumurtalarının kuyulara gömülmesi esnasında kuyuların başında durmak ve uygunsuzluğun önüne geçmek için bazı kazalarda mutasarrıfın bizzat hazır bulunacağı, mutasarrıfın yetişemediği kazalarda ise liva meclisi azasından veya kazanın ileri gelen ve sözü geçen kişilerinden birer kişinin hazır bulunması zorunlu tutulmuştur. Hisselerine düşen çekirge yumurtasını toplayan kaza ve köyler ahali, yumurtaları önce evlerine götürecek ve orada muhafaza edecekti. Belirlenen günde bahsi geçen ahali muhtar, imam ve diğer yetkililerin huzurunda topladıkları çekirge yumurtasını teslim edeceklerdi. Kazasında çekirge yumurtası bulunmayan ahali ise diğer kazalara giderek hisselerine düşen çekirge yumurtasını toplayarak köyüne getireceklerdi. Getirilen yumurtaları, muhtar ve imamını uhdesinde bulunan deftere kaydettirerek teslim edeceklerdi²³.

Çekirge yumurtalar kantarlarda tartılacak, yumurta miktarı 15 kıyyeden az olduğu tespit edilenler, görevlileri hile ile kandırmaya çalıştıklarına kanaat getirilenler veya buna bilinçli bir şekilde göz yuman görevlilerden, hisselerine düşen yumurtanın iki misline kadar çekirge yumurtası toplamaları sağlanacaktı. Kantar kurulmayan yerlerde çekirge yumurtası ahalden

²² BOA. İ. MVL. 469/.21271-1.

²³ BOA. İ. MVL. 469/.21271-1.

alındığında makbuz verilecekti. Hangi kaza ve köyden ise önce kaza ve köyünün ismini beyan defteri adı verilen defterlere kaydedilecekti. Beyan defterlerinde, yumurta teslim edenlerin isim ve şöhretleri, teslim ettiği çekirge yumurtasının miktarı kayıt altına alınacaktı. Defterlerin biri Rumi(Rumca) diğeri Türkî(Türkçe) olmak üzere iki adet tutulması istenmiştir. Çekirge yumurtasının yukarıdaki açıklamalar ışığında toplanıp, Ağustos ve Eylül ayları içinde gömülmesi gerekmektedir. Çünkü Ekim ayının girmesiyle beraber, ahalinin arpa ve buğday ziraatına başlayacağından dolayı dört aylık bir ara verilecekti. Şubat ayı sonlarında çekirge canlanmaya başlayacağından alınan tedbirlere göre çekirge yumurtasının toplanması işine yeniden başlanacaktı²⁴.

Çekirgeyle mücadelenin ikinci aşamasında, Şubat ayı sonlarına doğru çekirge canlanmaya başlayacağından, daha sinek kadar iken ateşe verilmeleri gerekiyordu. Şubat ayının girişi ile çekirgenin zuhur edeceği mahallere yakın bulunan köyler ahali marifetiyle çekirgelerin ortaya çıkacağı yerlerde bulunan çalıların kökünden kesilerek yol kenarlarına yığınlar halinde bırakılacak ve ahali yakma emri geldiğinde görevini derhal yerine getirecekti. Çekirgeler yumurtadan çıktıklarında grup halinde bir arada buluyorlardı. Özellikle güneşin doğuşundan önce buldukları mahallerden hareket etmiyorlardı. Dolayısıyla bu zaman aralığı çekirge ile mücadelede uygun bir fırsattı.

Meserya ve Karpaz kazaları ile diğer kaza ve köylerde çekirgenin daha çok ortaya çıkacağı tahmin edilerek, buralarda çok sayıda amelenin istihdamına lüzum görülmekteydi. Adı geçen kaza ve köyler ahalisinin çekirge mücadelesine sıra ile sevk olunacağı, ahali ihtiyaca yetmediği takdirde, daha çok ameleye ihtiyaç duyulduğunda, çekirgesi az olan civar kazalar ve köyler ahalisinin bu işte sıra ile görevlendirilmesi uygun

²⁴ BOA. İ. MVL. 469/.21271-2.

bulunmuştur²⁵. Çekirgesi az olan kaza ve köylerden sevk olunacak amelenin en fazla bir hafta çalıştırılacağı kararlaştırılmıştır. Bu çalışmaların tamamı çekirgeler henüz, yumurta döneminde iken yapılacak işlemleri kapsamaktaydı.

Toplanamayan yumurtalardan çıkarak, etrafa dağılan çekirgeler mücadelenin sonraki aşamasını oluşturuyordu. Bu mücadelede en önemli araç bez tuzaklardı. Çekirge bulunan mahallere bez tuzaklarını nakletmek, çekirgeyi bez içinde sarmalayarak kuyulara boşaltmak hizmetlerinde yine ahalden sıra ile ihtiyaç duyulan miktarda amele istihdam olunması zorunlu tutulmuştur. Bu işte görevlendirilenlere, ödenecek yevmiyeleri ile orantılı olarak, parasıyla almak kaydıyla buldukları mahallere yakın yerlerde yeteri kadar fırınlar yaptırılıp ekmeğin pişirilerek satılması istenmiştir.

Mart ayının başlangıcından itibaren çekirge büyüyüp yürümeye başlayacağından, çekirgenin bulunduğu alanların yakılmasından kaçınılacak, bez tuzakların imal ve kurulmasına hemen başlanacaktı. Bu uygulama sırayla ve usulüne uygun olarak çekirgenin kanatlanıp uçmasına kadar icra edilecekti.

Bahsi geçen ve çekirge yakalamaya yarayan bez tuzakların imali ve özellikleri de açıklanmıştır. Açıklamaya göre bez tuzaklar; elli arşın (34 metre) uzunluğunda olan 4 top Amerikan bezi birbirine dikilerek uzunluğu 200 arşın (136 metre) olacaktı ve 200 arşın uzunluğundaki bezin kenarına, bir ucundan diğer ucuna kadar 200 arşın uzunluğunda ve 2 rub (17 cm) genişliğinde muşamba dikilecekti. Bundan sonra bahsi geçen bez tuzakların çekirge bulunan yerlere yerleştirilmesi sağlanacaktı. Bez tuzaklar, demir kazıklarla yere çakıldıktan sonra bir dönüm alanı kapsayacak şekilde yerleştirilecekti. Hemen akabinde çekirge, bezin açık tarafından amele marifetiyle daima ürkütülüp kuyunun bulunduğu alana doğru sürülecekti. Çekirge sürüldükçe, bez tuzakların üzerine sarılıp çıkmak isteyecekti.

²⁵ BOA. İ. MVL. 469/.21271-2.

Muşamba olan kısma kadar çıkıp ona tırnak ilıstıremeyeceğinden yine yere düşecek ve ameleler, bu esnada yanlarında bulundukları hurma dalları ile bir uçtan diğeri uca kadar süpürerek, çekirgeler hemen yakında olan kuyulara doldurulacaktır. Bahsi geçen kuyu dolduktan sonra üzeri toprak ile kapatılıp bez tuzaklar buldukları yerden kaldırılarak çekirgesi bulunan ve önceden hazırlanan diğeri kuyuların yanına kurdurulacaktır²⁶.

Alınan tedbirlerin üç sene müddetle icra edilecektir. Bu süreçte çekirge yumurtalarının toplattırılması ve canlısının ateşle yakılması ile yükümlü tutulan ahali, sonraki her sene Şubat, Mart, Nisan Ağustos ve Eylül ayları içinde çekirge bulunan alanlara yeniden sevk edilecektir. Ahalinin bu işten kaytarmasına fırsat vermemek için maaşları tam ödenen, akıllı ve dirayetli 50 nefer süvari zabtiyesine ihtiyaç duyulmaktaydı. Bunun için de, adanın asayişinde görevli bulunan hali hazırda ki zabtiye neferlerinden başka 5 ay süre ile 50 nefer süvarinin görevlendirilmesi, süvari zabtiyelerine aylık 140 kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunların maaşının adanın gelirlerinden yani mal sandığından karşılanması ve bu işlemler yapılırken İstanbul'un onayının alınmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır²⁷.

Bu mücadele döneminde, Kıbrıs adasında 600 küsur köy bulunmaktaydı. Özellikle Hırsofi, Baf, Kukla, Lemiden, Tepso-pi, Gilan ve Evdim kazalarının köylerinde çekirge bulunmadığından, çekirgenin yaklaşık dört yüz köyde ortaya çıkacağı ve etkili olacağı değerlendirilmekteydi. Bu nedenle bu köyler etrafındaki ovalık ve dağlık arazide ortaya çıkacak çekirge sürüsü için 100 arşın uzunluğundaki bez tuzaklardan 300 adedinin yeterli olacağı bildirilmiştir. Fakat çekirgesi az olan yerlerde bahsi geçen özelliklerde bez tuzaklara ihtiyaç duyulmayacağı, bu nedenle bahsi geçen bez tuzakların uzunluğunun 50 arşın

²⁶ BOA. İ. MVL. 469/.21271-2.

²⁷ BOA. İ. MVL. 469/.21271-2.

olarak imal edilmesi ve kullanılmasının daha uygun olacağı önerisinde bulunulmuştur.

Kıbrıs'ta önceki yıllarla (1861 öncesi) karşılaştırıldığında 1861'de çekirge yoğunluğunun fazla olduğu ve çekirge istilasına kalmayan köylerin çok az olduğu, bahsi geçen bez tuzaklardan en az 300 adedine daha ihtiyaç duyulacağı anlaşılmıştır. Bez tuzakların ve diğer aksamının ne kadar masrafa mal olacağı da hesaplanmıştır. Buna göre; toplam 60.000 zira²⁸ uzunluğunda beze ve bu bezlere dikilmesi lazım gelen 15.000 zira muşamba ile bez tuzakların yere çakılması ve güçlendirilmesi için kullanılacak kazıklar ve kuyu ağzını kapatmağa yarayan çinko tahtası masrafları dâhil bütün masrafın tahminen 250.000 kuruştan ibaret olacağı anlaşılmıştır. Bu meblağa, ahalinin sıra ile yapacağı hizmetler sonucu ortaya çıkacak masraflar dâhil değildir²⁹. 1861 yılında ziraat çok bereketli olmasına rağmen ahalinin zirai ürünlerine çekirgeler büyük çapta zarar vermiştir. Bu nedenle, 1862 senesinde çaresine bakılmadığı takdirde ahalinin vatanlarını terk etmesinin kaçınılmaz hale geleceği görülmüştür.³⁰

1862'de harekete geçen Kıbrıs'taki yöneticiler, çalışmalarında masrafları da dikkate alarak adanın bağlı olduğu Bahr-i Sefid Vilayeti ve İstanbul ile irtibatlı olarak bilinçli şekilde hareket etmeye başlamışlardır. Bu amaçla, Kıbrıs Sancak Meclisi'nin taleplerini ihtiva eden arz ve istidasına dayanarak 1861-1862 senesinde çekirgenin itlafında yararlanan, 300 adet bez tuzağa ek olarak 600 adet bez tuzaklardan satın alınması istenmiştir. Mücadele masrafı olan 256.000 kuruşun hazineden ihsan buyrulması, çekirge işinde istihdam edilmek üzere, 100 zabtiyenin 5 ay müddetle görevlendirilmesi kararı alınmıştır. Kan-

²⁸ "Bir Zirâ" kumaş uzunluk ölçüsü, metrik sistemde, 65 cm karşılık gelmektedir. Mehmet Erkal, "Arşın", TDV İslam Ansiklopedisi, C: 3, İstanbul 1991, s. 411-413.

²⁹ BOA. İ. MVL. 469/.21271-2.

³⁰ BOA. İ. MVL. 469/.21271-3. (18 Cemaziyelahir 1278 / 21 Aralık 1861).

tarıcı maaşlarının da yine adanın emlak gelirlerinden karşılanması İstanbul'dan istenmiştir.

Bez tuzakların, Tuzla İskelesi'nde mukim İngiliz vatandaşları tüccarlarından Mösyö Lanc aracılığıyla tedarik edilmesi için Londra'ya sipariş verilmesi istenmiştir. Ayrıca adada yaşayanlar; memur, hademe ve ahali olmak üzere üç sosyal sınıf olarak tasnif edilmiştir. Bu sosyal sınıflar ticaretlerine, ziraatlarına, hal ve kudretlerinin derecelerine göre yeniden üç sınıfa ayrılmıştır. Taksim olunan sosyal tabakaların birinci sınıfına 100, ikinci sınıfına 50 ve üçüncüsüne 25 kıyye çekirge yumurtası toplama görevi tevzi edilerek, bir taraftan emrin icrasına başlanırken diğer taraftan geçen sene toplanmış olan bir milyon kıyye çekirge yumurtasından daha fazlasının toplanması hedeflenmiştir. Bu tedbirler uygulandığı takdirde adanın çekirgelerden kurtulacağı öngörülmüştür³¹.

Alınan bütün tedbirlere rağmen çekirgeler 1865 yılında yeniden ortaya çıkmış ve Değirmenlik Kazası'nın arazisini istila etmiştir. Değirmenlik Kazası'nı istila eden çekirgenin itlafı için adaya getirilen bez tuzakların çekirgeyle mücadelede görülen faydası hatırlanmıştır. Bu nedenle, Tuzla İskelesi'nde toplanan komisyonda alınan kararlara dayanılarak, 1865 senesinde kullanılmak üzere bahsi geçen bez tuzaklardan lüzumu kadar satın alınarak, sayısının 1.000'e çıkarılması, ahalinin çekirge olan mahallere sevki için 100 nefer zabtiyenin istihdamı sancak meclisince uygun bulunmuştur. Alınan meclis kararı Bâb-ı Âliye arz edilmiş ve gereken paranın İstanbul tarafından karşılanması talebinde bulunulmuştur³². Talep edilen masraflar İstanbul tarafından uygun bulunmuştur. Kıbrıs'ta her yıl tekrarlanan çekirge istilasını önceki yıllarda yapılan çalışmaların yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenle çekirge ile mücadelede

³¹ BOA. İ.DH. 516/35160-18,19. (17 Eylül 1279 / 29 Eylül 1863).

³² BOA. İ.DH. 516/35160-9(12 Rebiyü'l Evvel 1280 / 27 Ağustos 1863).

önceki yıllarda alınan kararlara uyulması konusunda titiz davranılması kesin bir şekilde emredilmiştir³³.

Bütün olumsuzluklara rağmen 1865'te Kıbrıs'ta çekirge yumurtanın toplandığı, toplanamayan canlısının ise itlafı gerçekleştirilmiştir. Ancak toplanamayan az bir kısmının yumurta bırakma tehlikesi vardı. Tedbir olarak derhal gereken mahallere memurlar tayin olunmuştur. Tayin olunan memurlar, çekirgenin çıkıp yumurta bıraktığı mahalleri tespit etmiştir. Adada çekirge olan alanlar sadece Biltekze ve Bederhof köyleri civarında pek cüzi yerlerdi. Buralardaki çekirgenin de itlafına çalışıldığı, 9 Temmuz 1865'de tarihli yazıdan anlaşılmaktadır.

1865 yılında ortaya çıkan çekirgenin, geçmiş yıllara nazaran önemsiz miktarda olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen çekirge ile ilgili olarak görevlendirilen memurların tuttuğu bir defterde, çekirgenin yumurta bıraktığı yer sayısının 1.040 küsur mahalden ibaret olduğu anlaşılmıştır. 1864'de 21.000 kileden fazla çekirge yumurtası toplanmasına rağmen çekirgenin canlısının 500.000 dönümden fazla yerde etkili olduğu, ovalık ve dağlık alanları istila ettiği vurgulanarak, alınan etkili tedbirler ve girişimlerle çekirgeye çok büyük darbeler vurulduğu bildirilmiştir. Sonuçta çekirge istilasının adadan büyük oranda kurtarıldığına şüphe kalmamıştır. Bu mücadelenin aynı gayretle devam ettirilmesinin faydalarının yakında görüleceği kaydedilerek, çekirgenin tekrar zuhur etmemesi için ihtiyatta olunması gerektiği vurgulanmıştır. Alınan tedbirlere sonraki senelerde uyulmadığı takdirde çekirgenin sürüler halinde 20-30 sene sonra tekrar zuhur etme ihtimali bulunmaktaydı. Bu durumun tekrar yaşanmaması için yıldan yıla tedbirin elden bırakılmaması, bir tane canlı ve yumurtasının bırakılmaması istenmiştir³⁴. Bu suretle yedi-sekiz yüz seneden beri zaman za-

³³ BOA. İ.DH. 516/35160-23.

³⁴ BOA. İ.DH. 590/41089-2. (5 Mart 1285 / 17 Mart 1869).

man Kıbrıs'ı istila eden çekirgeler büyük oranda adadan temizlenmiştir³⁵.

Çekirge İle Mücadelede Karşılaşılan Zorluklar

Çekirge ile mücadelede doğası gereği her bakımdan zor bir çalışmayı gerektirmekteydi. Bu bağlamda, karşılaşılan zorluklar sadece adada olan görevlilerin işi sıkı tutmaması ile alakalı değildi. Kıbrıs'a musallat olan çekirgenin yok edilmesi için Avrupa'dan getirilen bez tuzakların gümrük vergisi de sorun olmuştur. Adanın Tuzla Kazası'nda yer alan gümrük idaresi getirilen bez tuzaklar için 2.000 kuruş gümrük vergisi talep etmiştir. Bu konu Şûra-yı Devlet'e sorulmuştur. Şûra-yı Devlet'ten; devletin yetki vermediği tüccarlar tarafından getirilen ve çekirge ile mücadelede kullanılan eşyanın gümrük vergisinin, çekirge itlafı masrafları için ayrılmış fondan karşılanması uygun olmadığı, eşyayı getiren tüccar tarafından zikrolunan verginin karşılanması gerektiği görüşü bildirilmiştir³⁶.

Çekirge ile mücadelede geçmiş yıllarda alınan tedbirlere rağmen bazı eksikliklerin olduğu, zamanında alınmayan tedbirler nedeniyle devletin parasının kaybolduğu veya tahsilinde güçlükler yaşandığı durumlar ile de karşılaşılmaktaydı. Örneğin 1870 senesi Mart ayında böyle acil bir durum ortaya çıkmıştır. İngiliz tebaasından Mösyö Bayderk'e bez tuzakları hemen getirmek şartıyla, çekirge ile mücadele için ayrılan paradan, 50.000 kuruş peşin ödenmiştir. Ancak ilgili tacir aldığı paranın 15.000 kuruşluk kısmını almadığını iddia ederek devleti zarara uğratmıştır³⁷.

Çekirgeyle mücadele, hem masraflı hem de çok zahmetli bir çalışmayı gerektiriyordu. Bu nedenle adada bir yılda ihtiyaç duyulan malzemenin miktarı ve fiyatı mücadelenin masraf ve

³⁵ BOA. İ.DH. 606/42221-3. (19 Kânun-ı Evvel 1285 / 31 Aralık 1869).

³⁶ BOA. İ.DH. 516/35160-25.

³⁷ BOA. ŞD. (Şûrâ-yı Devlet), 2379/55 (23 Safer 1290 / 17 Mart 1289 / 29 Mart 1873)

zorluğuna örnek oluşturmaktadır. Bu konuya açıklık getirmek için Kıbrıs Sancağı'nın bağlı olduğu Cezayir-i Bahri Sefid Vilâyeti'ne gönderilen masraf defterinde, 1868 yılı için harcamalar gösterilmiştir. Bu harcama defterinde, yeniden satın alınmasına lüzum görülen bez tuzakların, beheri: 404 kuruş olup, 1868 yılı için ihtiyaç duyulan 800 adet alındığında, toplam fiyatın 323.200 kuruş tuttuğu görülmektedir. Bunun yanında daha önceki yıllarda alınan ve bazı kısımları zarar gören eski tuzakların tamiri ve yeniden kullanılması, satın alınması gereken ve metresi için 3 kuruş fiyat belirlenen 3.000 metre için de toplam 9.000 kuruş ödeneceği hesaplanmıştır. Bez tuzaklardan çekirgenin tırmanarak kurtulmasını engelleyen ruganlı muşambaya da ihtiyaç duyulmaktaydı. Metresi 5 kuruştan 5.000 metre ruganlı muşambaya toplam, 25.000 kuruş harcama yapılacağı bildirilmiştir. Bez tuzaklar ile mevcudunun tamiri için çinko tahta, ustalar ve diğer çalışmalar için de 30.000 kuruş masraf edileceği kaydedilmiştir³⁸. Bu masrafların yıllarca bu şekilde devam ettiği düşünüldüğünde, çekirge istilası ile mücadelede yapılan harcamanın boyutu daha iyi anlaşılacaktır. 1862'den 1868 yılına kadar sürecek olan dönemde çekirge ile mücadele için yapılan masraflar Kıbrıs Sancağı'nın bütçesinde ayrı bir masraf kalemi olarak gösterilmiştir³⁹.

Adadaki tarım arazilerine zarar veren çekirge ile mücadele, adeta bir devlet politikası haline gelmiştir. Adadaki yetkililerin işi sıkı tutmadıkları veya yeterli gayreti göstermedikleri kanaati merkezi hükümette hâkim olmuştur. Bu nedenle adadaki yetkilileri ve ahaliyi gayrete getirmek için bizzat Cezire-i Bahr-i Sefid Valisi, adaya giderek, adadaki çekirgenin tamamen itlaf ve imhası için çekirge olan mahallere ve yapılan çalışmalara yerinde nezaret etmiştir. Valinin adada yaptığı çalışmalar rapor haline getirilmiş ve İstanbul'a gönderilmiştir. Raporunda, adada çekirge sürüleri ile yapılan mücadelede alınan tedbirler ile tedbirleri aksatan sebeplere değinilerek, yapılan masraflara

³⁸ BOA. İ. ŞD. (İrâde-i Şûrâ-yı Devlet) 6/301-5.

³⁹ BOA. İ MVL. 262/9913-1. (5 Safer 1269 / 18 Kasım 1852)

bez tuzakların özelliklerine, tuzakların kurulmasına ve toplanan çekirge yumurtası ile canlılarının gömüleceği kuyuların boyutlarına ve ahalisinin çekirge ile mücadelede para almaya alıştığı vb. konulara yer verilmiştir⁴⁰.

Bütün olumsuzluklara rağmen çekirge ile mücadelede 1869 senesine gelindiğinde büyük başarı sağlanmıştır. Bu nedenle Kıbrıs adasını istila eden çekirge yumurtasının toplattırılması ve itlafı uğrunda fevkalade gayret, hizmeti görülen Kıbrıs Mutasarrıfı Said Paşa'nın sahip olduğu beşinci dereceden Mecidiye Nişan-ı Hümayun'un derecesi dördüncü dereceye yükseltmek suretiyle kendisi taltif edilmiştir⁴¹. Bu çalışmalar ve alınan tedbirlerle, adadaki çekirge istilası tamamen ortadan kaldırılmış ve adanın ahali daha müreffeh bir seviyeye gelmiştir.

Sonuç

Doğu Akdeniz'in en büyük adası olan Kıbrıs, bir adanın sahip olduğu avantajlar yanında dezavantajlara da sahiptir. Çevresindeki siyasi oluşum ve değişimlerden nasıl etkileniyorsa, doğal olarak nitelendirilebilecek hadiselerden de etkileniyordu. Bu hadiselerden biri de çekirge istilalarıydı. Kıbrıs'ta ilk defa XIII. veya XIV. yüzyıllarda görülen çekirge istilaları gününden esen çöl rüzgârları sonucu ortaya çıkmıştı. Çekirgeler, bütün yeşil bitkileri tüketerek, ada ahalisinin büyük sıkıntıya düşmesine neden olmuştur. Çekirge istilası nedeniyle adadaki zirai faaliyetler aksamış, ahali ektiği ürünlerden fayda elde edemeyince, fakirlik ve açlık baş göstermiştir. Bu tarihten sonra çekirge istilaları adanın adeta kaderi haline gelmiştir.

Çekirge istilalarının yoğun bir şekilde yaşandığı bir başka dönem de çalışmaya konu olan XIX. yüzyılın ortalarında yaşanan istilalardır. Kıbrıs halkı geçmişte birçok kez yaşadığı

⁴⁰ BOA. İ.ŞD. 6/301-3. (2 Rebiyülevvel 1285 / 11 Haziran 1284 / 23 Haziran 1868).

⁴¹ BOA. İ. DH. 590/41089-5. (3 Muharrem 1286 / 15 Nisan 1869).

çaresizlikle 1860'lı yıllarda tekrar yüz yüze gelmiştir. Tarım arazilerini çekirgeler kaplamış, kıtlık baş göstermiştir. Osmanlı yönetimi adada yaşayan bütün ahaliyi din, etnik, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çekirge ile mücadelede yer alması konusunda zorunlu tutmuştur. Böylelikle gerek merkezi hükümetin maddi desteği gerekse Kıbrıs halkının fedakârlıkları ile büyük ölçüde bu “doğal afetten” ada toprakları kurtarılmıştır.

Bu tedbirler alınmasaydı eğer, çekirge sürülerinin aşırı yoğunluğu nedeniyle adada insan yaşamanın imkânsız hale geleceği Osmanlı arşiv belgelerinde sık sık geçmektedir. Bunun yanında tarım alanları zarar gören ahali arasında, adayı terk etme fikri gelişmeye başlamıştı. Bu durumun, adanın sosyo-ekonomik yaşantısına büyük darbeler vurma ihtimali çok yüksekti. Dolayısıyla çekirge istilalarının ve verdikleri zararların nedenli büyük boyutlara ulaştığı tahmin edilebilir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında çekirge istilasına karşı alınan tedbirlerin sıkı bir şekilde uygulanmasıyla bu durum ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

Kitap ve Makaleler

ATASOY, Ahmet, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Nüfus Coğrafyası”, MKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Sayı: 15, (2011), s. 33-43.

ÇEVİKEL, Nuri, Kıbrıs, Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası (1570-1878), 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2006.

DARKOT, Besim, “Kıbrıs”, MEB İslam Ansiklopedisi, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1997, C: 6, s. 672-676.

DENKER, M. Sami, Kıbrıs Sorunu, TÜRKAR Yayını, 2001.

ERKAL, Mehmet, “Arşın”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 3, İstanbul 1991.

ERLER, Mehmet Osmanlı Devleti’nde Kuraklık ve Kıtık Olayları 1800-1880), Libra Yayınları, İstanbul 2010.

JENNINGS, Ronald, The Locust Problem İn Cyprus, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, Universty of London, Vol; 51, No; 2, (1988).

KÜPELİ, Özer, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Karahisâr-ı Sâhip’de Fiyatlar (1844-1854)”, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: II, S: I, (Nisan 2000), s. 117-130.

ÖZER, Sevilay, Anadolu’da Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkileri (1914-1945), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

SATAN, Ali, "Yeni İngiliz belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, S 6, (2004), s. 55-56.

SERTOĞLU, Mithad, Osmanlı Tarih Lügâtı, (2. Baskı), Enderun Kitapevi, İstanbul 1986.

TUTKUN, Ertaç, "Çöl Çekirgesi Erginlerinin Olgunluk Öncesi Dönem Sonlarında Düşük Sıcaklıklara Karşı Olan Dayanıklılığı Üzerinde Araştırmalar", Bitki Koruma Bülteni, 13/4, (1974).